

1. Ковалюк О.М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики): моногр. / О.М. Ковалюк. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002/ –396 с. 2. Лісовський І.В. Економічна природа амортизації, її сучасні концепції та функції // Вісник Технологічного університету Поділля. Економічні науки. – 2003. – № 2, т.1. – С. 110–113. 3. Городянська Л.В. Амортизація: функції, фінансовий механізм управління, концептуальні підходи до розробки загальної методики обліку амортизації // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 2 (32) – С.57–68. 4. Економіка підприємства: навч. посіб./ / І.М. Бойчик – К.: Атіка, 2004. – 480 с. 5. Яремко І.Й. Знос і амортизація необоротних активів – інструмент оцінки капіталу підприємства: Монографія / І.Й. Яремко. – Львів: Новий світ, 2003. – 148 с. 6. Виговська Н.Г. Удосконалення обліку амортизації: стан, проблеми, перспективи: моногр./ Н.Г. Виговська. – Житомир: ЖІТІ, 1998. –340 с. 7. Орлов П., Орлов С. Ускоренная, неускоренная и замедленная системы амортизации // Бизнес – Информ. – 2002. – № 11–12 (291–292) – С.33–35. 8. Положення стандарт бухгалтерського обліку 7 “Основні засоби”: Наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92. 9. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. 10. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2005. –714 с. 11. Бориц Н., Федорченко Ф. Амортизація: податковий та бухгалтерський облік. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Х.: Фактор, 2003. –132 с. 12. Бакай В.Й. Проблеми вибору оптимального варіанта методу нарахування амортизації на підприємствах // Вісник Технологічного університету Поділля. Економічні науки. – 2002. – № 5, ч.2, т.1. – С. 135–140. 13. Козьменко С.Н. Амортизация и оптимальные строки службы техники: моногр./ С.Н. Козьменко, Т.А. Васильева, С.П. Ярошенко и др. – Сумы: Деловые перспективы, 2005. –223 с.

УДК: 338.33:658.621

О.О. Цогла, Р.Л. Хом'як

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра обліку та аналізу

ВІТЧИЗНЯНА ТА МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЄДИНОГО СОЦІАЛЬНОГО ВНЕСКУ

© Цогла О.О., Хом'як Р.Л., 2012

Розкрито сутність єдиного соціального внеску, доцільність та переваги його впровадження в страхову систему України. Здійснено порівняння основних аспектів вітчизняного та міжнародного досвіду впровадження єдиного соціального внеску.

The article essence of the single social tax, benefits and feasibility of its application to the insurance system in Ukraine. A comparison of the main aspects of domestic and international experience in the single social tax.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Система соціального страхування виконує провідну роль в розвитку національної економіки та визначає умови для економічного захисту громадян. Стосовно будь-якої країни найважливішою для інтересів сучасного суспільства є соціальна політика держави, яка залежить від пріоритетів її розвитку. Саме в період трансформаційних процесів у економіці змінюється система соціального страхування. З огляду на вагомість соціальної сфери та соціального страхування, питання щодо їх реформування нині у центрі уваги багатьох вчених, економістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджують проблеми вдосконалення соціального страхування вітчизняні та російські учені, зокрема: Л. М. Бабич [1], Л. Б. Баранник [2],

О.В. Белінська [3], А. М. Колосок [6], Е. М. Лібанова [7], Є. О. Максимчук [8] та ін. Переваги та недоліки впровадження єдиного соціального внеску в Україні в своїх працях розглядали В.В. Руденко, В.Ю Царок [10], Л.С. Скакун [11], Т.І. Тесленко [12] та ін.

Однак окремі аспекти порівняння вітчизняного та міжнародного досвіду єдиного соціального внеску та його ролі у фінансовому забезпеченні системи соціального страхування все ще залишаються малодослідженими і потребують подальшого опрацювання.

Мета статті. Метою дослідження є розкриття сутності єдиного соціального внеску, доцільності та переваг його впровадження в страхову систему України, а також порівняння основних аспектів вітчизняного та міжнародного досвіду впровадження єдиного соціального внеску.

Виклад основного матеріалу. Система соціального страхування відіграє важливу роль в розвитку національної економіки та створює умови для економічного захисту громадян. Тому актуальним є ухвалений 1 січня 2011 р. Закон України № 2464-VI «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», який вніс кардинальні зміни у систему державного пенсійного та соціального страхування. Правило сплати єдиного соціального внеску діє практично у всіх країнах Євросоюзу, тому його введення наближає податкове законодавство України до світових стандартів.

Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це консолідований страховий внесок. Його сплачують до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування у обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їхніх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за чинними видами загальнообов'язкового державного соціального страхування [4].

Єдиний внесок для більшої частини платників встановлено у відсотках залежно від класу професійного ризику. Виділено 67 класів професійного ризику виробництва та визначено ставки внеску – від 36,76 % для першого класу до 49,7 % для 67 класу професійного ризику виробництва. Для цивільно-правових договорів передбачена єдина ставка соціального внеску – 34,7 %. Для працівників, які працюють на підприємствах, у фізичних осіб - підприємців або у фізичних осіб, що забезпечують себе роботою самостійно на умовах трудового договору, встановлено ставку єдиного соціального внеску – 3,6 %. Фізичні особи, що виконують роботи за цивільно-правовими договорами, сплачують єдиний соціальний внесок за ставкою 2,6 %; державні службовці сплачуватимуть внесок за ставкою 6,1 %. Для підприємців на загальній системі оподаткування та спрощенців встановлена однакова ставка внеску, що становить 34,7 % бази оподаткування [4].

Страхові платежі розподіляються між роботодавцями, працівниками, державою (державним бюджетом) та місцевими органами влади (місцевими бюджетами).

Внески на соціальне страхування в певній пропорції розподіляються між роботодавцями та застрахованими, частка яких 40 – 66 % внесків. Наприклад, частка виплат застрахованих осіб стосовно загальної суми страхового внеску у деяких країнах становить: у Чорногорії — 28,1 %, Німеччині — 20,2 %, Австрії — 17,2 %, Люксембурзі — 15 %, Чехії – 12,5 %, Сербії і Угорщині – 11,5 % [13].

Частка роботодавців у загальній сумі внеску коливається від 34 до 60 %. У разі зміни економічних умов ці співвідношення коригують. Незмінним залишається лише принцип паритетної участі в соціальному страхуванні.

Стосовно окремих видів страхування зберігається участь підприємств і самих працівників. Так, частка відрахувань для роботодавців і працівників на страхування від безробіття у деяких країнах чітко встановлена: у Німеччині – 3,25 % та 3,25 % відповідно; Канаді – 4,13 % та 2,9 %; Франції – 5,13 % та 3,04 %; США – 6,20 % та 0 %; Швеції – 5,42 % (застраховані особи роблять внески у сумі від 35 до 100 крон на місяць, що дорівнює відповідно 4,65 % – 13,3 дол. США); Італії – 4,41 % та 0 %; Японії – 0,75 % та 0,40 % [13].

Держава також бере участь у формуванні фонду страхування від безробіття. Так, в Швеції частка держави у формуванні цього фонду становить 40,4 %, Японії – 25–30 %, Франції – 34,9 %, Німеччині – 21 %, США – 18 % [13].

У 2005 р. Президент України оголосив про запровадження єдиного соціального податку (ЄСП) на рівні 20 % від фонду оплати праці підприємства. Сама по собі ідея запровадження ЄСП не викликає заперечень, але сумніви виникають щодо запропонованого розміру ставки у 20 %. За розрахунками фахівців, у нинішніх умовах ставка ЄСП не може бути меншою від 30—35 %, якщо уряд не плануватиме дотацій для підтримки фондів соціального страхування, насамперед Пенсійного фонду України, в якому у 2005 р. виник значний дефіцит (близько 20 млрд. грн.) [9].

Нещодавно Уряд схвалив законопроект щодо змін до Податкового кодексу, а саме реформування спрощеної системи оподаткування (зареєстрований у Верховній Раді 16.05.2011 р. № 8521). Відповідно до цього документа запропоновано поділ фізичних осіб-підприємців на три категорії [5].

До першої зараховано осіб, які не використовують працю найманих осіб та обсяг доходу яких не перевищує 150 мінімальних заробітних плат (близько 150 тис. грн.). Для таких підприємств встановлено ставку податку у межах від 1 % до 10 % мінімальної заробітної плати на 1 січня звітного податкового року.

Друга категорія – особи, які використовують працю не більше ніж 10 найманих осіб, обсяг доходу яких не перевищує 1 000 мінімальних заробітних плат (від встановленої на 1 січня звітного податкового року). Ставка – від 2 % до 20 % мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня звітного податкового року.

Ставка для третьої категорії – 3 % від суми доходу за умовами сплати ПДВ або 5 % від суми доходу без сплати ПДВ. До неї належать особи, які мають не більше ніж 20 найманих осіб та обсяг їх доходу не перевищує 3 000 мінімальних заробітних плат (близько 2 млн. грн.).

Облік платників єдиного внеску, забезпечення збору та ведення обліку страхових коштів, контроль за повнотою та своєчасністю їх сплати, ведення Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування виконує Пенсійний фонд України. Єдиний соціальний внесок сплачують саме на його рахунки. Відтак ці суми розподіляються серед фондів соціального страхування. Оскільки адміністрування соціальних внесків проводить Пенсійний фонд України, то це порушує права працедавців і профспілок. Адже це єдиний фонд, яким керує виключно держава, тоді як інші три в сумісному управлінні: працедавців, держави і профспілок. Переказ всіх коштів під керівництво Пенсійного фонду України відстороняє від управління соціальними засобами працедавців і профспілки [12].

Отже, законопроектом передбачено послаблення фіскального навантаження на фізичних осіб-підприємців, розширення економічних можливостей для ведення підприємницької діяльності та спрощення механізму адміністрування податків. У зв'язку з тим, що з об'єктивних причин можливості суттєвого підвищення доходів від трудової діяльності на основі забезпечення економічного зростання і використання традиційних джерел збільшення доходів працівників найближчими роками будуть обмеженими, вкрай важливо сповна задіяти потенціал тих джерел зростання трудових доходів, що пов'язані з реструктуризацією собівартості й цін та підвищенням у них частки заробітної плати на підставі перегляду ставок і відрахувань з доходів підприємств; запровадження системи оподаткування прибутку, яка б стимулювала зниження ресурсовитратності. Також потрібно ухвалити додаткові нормативно-правові акти, які б унеможливили марнотратство на виробництві.

Грунтуючись на досвіді європейських країн, можна виділити п'ять основних типів моделей адміністрування збору страхових внесків.

1. Паралельне здійснення окремими установами соціального страхування своїх функцій. Управління системою є повністю децентралізованим і відокремленим від податкової системи. До країн, що мають такий тип адміністрування, належать Данія, Люксембург, Австрія, а також Україна.

2. Функції реєстрації платників і застрахованих осіб, збору внесків, прийому та обліку звітності зі сплати внесків централізовано виконує одна установа. Водночас страхові виплати, ведення відповідних баз даних та облік застрахованих здійснюють окремо кожен фонд соціального страхування. Таку схему адміністрування застосовують Бельгія, Іспанія, Італія, Македонія та Болгарія. Німеччина,

де всі соціальні внески збирає установа з медичного страхування, та Польща, в якій ті самі функції виконує адміністратор солідарної пенсійної системи, також належать до цього типу.

3. Єдина установа, яка збирає страхові внески, відповідає і за здійснення виплат, ведення обліку застрахованих та зберігання необхідних даних. Таку адміністрацію мають Чехія, Греція, Литва, Мальта, Португалія, Швейцарія та Словаччина.

4. Функції збору, контролю, примусового стягнення та управління грошовими потоками здійснює податкова адміністрація. Є певні розбіжності щодо органів, відповідальних за реєстрацію та облік застрахованих, але загалом таку модель адміністрування практикують Естонія, Угорщина, Нідерланди, Словенія, Росія, Сербія, Хорватія, Чорногорія, Албанія, Румунія, Боснія та Герцеговина.

5. На єдину установу покладаються всі функції, не пов'язані зі збиранням внесків, тоді як збір і розподіл внесків здійснюють податкові органи. Таку модель (із найбільшим ступенем інтеграції) запроваджено у Великій Британії, Фінляндії, Швеції, Норвегії, Ісландії. Ірландія та Латвія мають дуже подібні до цієї системи, але певні адміністративні функції установ із медичного страхування залишилися децентралізованими. Тотожну систему адміністрування упроваджувати почала Болгарія, а Чорногорія завершила перехід до неї у 2006 р. [9].

Ефективність роботи реформованої системи адміністрування пов'язана також із обсягом зібраних внесків на соціальне страхування. Визначення цього взаємозв'язку за співвідношенням фонду оплати праці, з якого сплачено внески, та фактичного фонду оплати праці в досліджуваних країнах дає змогу стверджувати, що вищий ступінь інтегрованості системи забезпечує збільшення її доходів. Зокрема, перший, другий і третій типи моделей адміністрування характеризуються у середньому такими співвідношеннями: 84,5 %, 86,8 % та 88,4 % відповідно у найбільш інтегрованому п'ятому типі в середньому показник збирання внесків досягає 100 %. Проте четвертий тип з консолідованою функцією збору в податковій адміністрації, але децентралізованими рештою функцій дав несподівано низький результат – 73,5 % (табл. 1) [14].

Таблиця 1

Ставки податку з доходів фізичних осіб у деяких країнах світу

Країна	Ставка податку	Країна	Ставка податку
Австралія	0 — 45 %	Польща	0, 18, 32 %
Австрія	21 — 50 %	Португалія	10,5 — 40 %
Білорусь	12 %	Росія	13 %
Великобританія	0 — 50 %	Сінгапур	3,5 — 20 %
Данія	36,57 — 60 %	США	10 — 35 %
Іспанія	0 — 47 %	Фінляндія	9 — 32 %
Італія	23 — 43 %	Франція	0 — 40 %
Канада	0 — 29 %	Хорватія	15 — 45 %
Китай	5 — 45 %	Чехія	15 %
Нідерланди	0 — 52 %	Швейцарія	0 — 13,2 %
Німеччина	0 — 45 %	Швеція	28,89 — 59,09 %
Норвегія	0 — 47,8 %	Японія	5 — 50 %

У більшості економічно розвинених країн світу громадян із невисокими зарплатами звільняють від прибуткового податку. Натомість основний тягар наповнення бюджету лягає на заможні верстви населення, для яких встановлено прогресивну шкалу оподаткування.

Для прикладу, в Австралії функціонує п'ять ставок податку. Осіб, доходи яких за рік менші за 6000 доларів, звільняють від оподаткування. Громадяни ж, доходи яких перевищують 180 тисяч доларів, 45 % свого доходу віддають у державний бюджет. У Канаді не оподатковують доходи до 10 382 доларів. А ось ті, хто отримав понад 128 тисяч, зобов'язані сплатити 29 % свого заробітку в казну. Ставки федерального податку в США складаються з шести рівнів і також залежать від сімейного статусу особи. Найменшу частину доходу (10 %) віддають ті, хто отримує за рік до 8375 доларів. А для громадян, котрі перебувають у шлюбі, сума зростає вдвічі [14].

У Великобританії ставки податку на доходи фізичних осіб такі: мінімальна (0 % – для річного доходу до 2440 ф. ст.), базова (20 % – 2440 – 37400 ф. ст.), максимальна (40 % – понад 37400 ф. ст.). А з квітня 2010 р. у зв'язку з фінансовою кризою та потребою збільшення суми податкових надходжень запроваджено ставку податку 50 % для доходів, які перевищують 150 тис. ф. ст. на рік.

Також варто відзначити вагому роль прибуткового податку у структурі державних бюджетів країн світу. Він посідає перше місце в статті доходів таких країн, як Великобританія, Канада, США, Німеччина, Данія, Японія тощо. У світі спостерігається тенденція до зростання частки цього виду оподаткування в загальній структурі доходів. При цьому, як правило, існує певний неоподатковуваний мінімум, а максимально можливі ставки податку не перевищують 50 %.

Так, у США за 1960–2003 рр. обсяг надходжень податку на прибуток юридичних осіб виріс у 10,3 раза (з 22,8 до 234,9 млрд дол.), а податок з доходів фізичних осіб — у 21,7 раза (з 46 млрд до 1 трлн дол.). Державний бюджет Великобританії у 2008/2009 фінансовому році отримав 156,7 млрд ф. ст. податкових надходжень від фізичних осіб, що становить 28,7 % його загального обсягу. У Великобританії понад 30,6 млн осіб сплачують податок з доходів. Основний тягар оподаткування лягає на заможні верстви. Статистика 2006/2007 фінансового року свідчить, що багаті платники податку, на яких поширюється максимальна ставка, забезпечують понад 50 % надходжень. А ось частка незаможних верств з мінімальною на той час ставкою у 10 % – лише 1 % [14].

У Китаї найбідніші верстви населення, а також мешканці сільської місцевості звільнені від сплати податку з доходів. Так, мінімальний неоподатковуваний мінімум в цій азійській країні становить 3000 юанів (456 доларів).

Однак у Росії діє податкова система, яка нагадує сучасну українську. Базова ставка оподаткування становить 13 % і є єдиною для всіх прошарків суспільства – від олігархів-мільярдерів до двірників і бюджетників [14].

Світовий досвід оподаткування особистих доходів свідчить про їх важливе місце у забезпеченні фінансової стабільності, соціальної справедливості та сталого економічного розвитку більшості розвинених країн світу. Але, на відміну від України, його основне призначення полягає зовсім не в стимулюванні інвестиційної активності, а в наповненні бюджету. Податкові ставки на доходи фізичних осіб відіграють фінансову функцію. Справедливість в оподаткуванні оцінюється зовсім не за тим, хто скільки сплачує податків. Державу більше цікавить те, скільки коштів залишається у платника після їх сплати.

Розглянемо частки податку із доходів фізичних осіб у зведеному бюджеті та ВВП, які запроваджені в Україні (табл.2) [14].

Таблиця 2

**Частка податку з доходів фізичних осіб
у зведеному бюджеті та ВВП України**

Податок з доходів фізичних осіб	Роки								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Зібрано в бюджет, млрд грн.	10,82	13,52	13,21	17,32	22,79	34,78	45,89	44,48	45,32
Частка у доходах бюджету, %	17,5	18,0	14,4	12,9	13,3	15,8	15,4	16,3	16,1
Частка у податкових надходженнях до бюджету, %	23,8	24,0	20,9	17,7	18,1	21,6	20,2	21,4	24,8
Частка у ВВП, %	4,8	5,1	3,8	3,9	4,2	4,9	4,8	4,9	4,2

Протягом аналізованого періоду зростала сплата податку з доходів фізичних осіб у зведений бюджет країни, проте частка надходження в ВВП була нестабільною та коливалася в межах 4,2–4,9 %.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Запровадження єдиного соціального внеску є надзвичайно актуальною темою для досліджень та розробок, оскільки необхідно удосконалити систему зборів на соціальні заходи, що сприятиме зростанню прозорості фінансових потоків, підвищенню платіжної та звітної дисципліни платників страхових внесків та цільовому

використанню фінансових ресурсів, що забезпечить більшу соціальну спрямованість вітчизняної економіки. Це є важливим елементом процесу економічного розвитку і зростання.

1. Бабич Л. М. Оптимізаційна модель фінансового механізму соціального страхування України / Л. М. Бабич, Л. І. Васечко // *Актуальні проблеми економіки*. — 2009. — № 1 (91). — С. 158–169.
2. Баранник Л. Б. Проблеми впровадження єдиного соціального внеску в Україні / Л. Б. Баранник // *Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії*. — 2007. — № 2 (18). — С. 10–17.
3. Белінська О.В. Соціальне страхування: особливості розвитку / О.В. Белінська, В.С. Бастричев // *Сучасні підходи, методи і моделі в управлінні фінансами: економічний і соціальний аспекти: зб. ст. та доп. II Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (14–15 травня 2009 р.)*. — 2009. — Т.2. — С. 16–18.
4. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 р. № 2464 – VI. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2464-17.].
5. Законопроект щодо змін до Податкового кодексу в частині реформування спрощеної системи оподаткування (зарєєстрований у Верховній Раді 16 травня 2011 року № 8521). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2464-17.].
6. Колосок А.М. Соціальне страхування в контексті становлення соціального діалогу / А.М. Колосок // *Актуальні проблеми економіки*. — 2008. — № 3(81). — С. 129–134.
7. Лібанова Е. М. Національна система загальнообов'язкового державного соціального страхування: сучасні проблеми та стратегія розвитку: [моногр.] / Е. М. Лібанова, В. М. Новіков, О. В. Макарова, У. Я. Садова, Н. І. Андрусишин // *Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України ; відп. ред. Е. М. Лібанова*. — К., 2006. — 179 с.
8. Максимчук Є.О. Підвищення ефективності функціонування соціального страхування шляхом введення єдиного соціального внеску / Є.О. Максимчук // *Наукові праці НДФІ*. — 2009. — №14(45). — С. 102–110.
9. Продан О. Податок на доходи фізичних осіб: українські парадокси та світовий досвід.- Режим доступу до ресурсу: zaxid.nethttp://ukrslovo.org.ua.
10. Руденко В.В., Царок В.Ю. Переваги та недоліки впровадження єдиного соціального внеску в Україні // *Экономические науки* /
11. Банки и банковская система — Режим доступу до ресурсу: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2011/Economics/1_83725.doc.htm;
11. Скакун Л.С. Єдиний внесок на соціальне страхування: доцільність впровадження та подання в електронній формі // *Вісник ЖДТУ «Економічні науки»*. — 2010. — № 4 (54). — С. 173–176.
12. Тесленко Т.І. Недоліки та переваги Закону України “Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування” від 08.07.2010 р. № 2464-VI / Т.І. Тесленко, Л.Є. Рогозян. — Режим доступу до ресурсу: www.rusnauka.com/35_OINBG_2010/Economics/75232.doc.htm.;
13. Режим доступу до ресурсу: http://sta.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=324596&cat_id=310882&showHidden=1.
14. Режим доступу до ресурсу: zaxid.nethttp://ukrslovo.org.ua/ukrayina/ekonomika/podatok-na-dochody-fizychnyh-osib-ukrayinski-paradoksy-ta-svitovyj-dosvid.html.